ปีที่ 34 ฉบับที่ 131 กรกฎาคม-กันยายน 2554

สุชาติ เอกไพฑูรย์
นักศึกษาโครงการปริญญาโททางบริหารธุรกิจ
คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การศึกษาการประเมินผลด้วยเครื่องมือวัดผลตอบแทนทางสังคม จากการลงทุน (Social Return on Investment : SROI) ต่อการประกอบการทางสังคม : กรณีศึกษาธนาคารปูจังหวัดชุมพร

ABSTRACT

The purpose of research is to study the activities of Social Enterprise in Thailand in order to evaluate the validity of measuring tool utilized for assessing the social return on investment (SROI). The measuring tool have been applied for evaluating not only the business profit; financial return for enterprise owner, but also social profit; social and environmental return that the enterprise aims to solve social and environmental problems directly and indirectly.

"Crab Bank" at Ban Koh Teab, Chumphon is employed as the case study of a business development system for social concerns operated by the locals. And this project is supported by many organizations including business firms, NGOs or the government agencies in order to create the sustainability of local fishery and maritime resources while the stakeholders simultaneously remain profitable.

The finding demonstrated that SROI approach is capable to assess the social return on investment of the case study reliably at a ratio of 58.98 : 1 which means every 1 Baht is able to generate 58.98 Baht in social return. According to the result, nevertheless, there are some limitations for applying this tool such as lacking of clear indicators that have been used to appraise the success of the enterprise, thus most indicators are newly established, and lacking of the required quality data used to determine enterprise's outcomes.

การศึกษาการประเมินผลด้วยเครื่องมือวัดผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน
(Social Return on Investment : SROI) ต่อการประกอบการทางสังคม : กรณีศึกษาธนาคารปูจังหวัดชุมพร

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้เพื่อศึกษากิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) ในบริบทของประเทศไทยและทดสอบประเมินการใช้เครื่องมือวัดผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment : SROI) ซึ่งเป็นเครื่องมือประยุกต์วัดผลทั้งด้านการสร้างกำไรทางธุรกิจ (Business Profit) ซึ่งเป็นผลตอบแทนทางการเงินโดยตรงที่มีต่อตัวเองหรือเจ้าของ และการสร้างกำไรทางสังคม (Social Profit) ซึ่งเป็นผลตอบแทนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่กิจการตั้งเป้าแก้ปัญหาโดยทั้งทางตรงและทางอ้อม

การวิจัยนี้ใช้กรณีศึกษา “ธนาคารปู” บ้านเกาะเตียบ จ.ชุมพร เป็นกรณีการพัฒนาระบบธุรกิจเพื่อสังคมที่ดำเนินการด้วยชาวบ้านในท้องที่ มีหน่วยงานเอกชน NGOs และภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความยั่งยืนต่ออาชีพประมงและทรัพยากรทางทะเลของชาวบ้าน ควบคู่กับการสร้างกำไรทางธุรกิจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า สามารถนำเครื่องมือ SROI มาใช้เพื่อวัดผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของกรณีศึกษา โดยมีค่าเท่ากับ 58.98 : 1 หรือลงทุน 1 บาทสามารถทำผลตอบแทนทางสังคมคิดเป็น 58.98 บาท อย่างไรก็ตาม ได้พบข้อจำกัดบางประการในการประยุกต์ใช้ เช่น การขาดตัวชี้วัดที่ชัดเจนสำหรับความสำเร็จที่เกิดขึ้นโดยกิจการ เนื่องจากต้องสร้างตัวชี้วัดใหม่ทั้งหมด หรือข้อจำกัดในข้อมูลคุณภาพที่ต้องการ ซึ่งจำเป็นในการพิจารณาผลลัพธ์ของกิจการ เป็นต้น

บทนำ

ปัญหาสังคมมีแนวโน้มเพิ่มจำนวน ซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้น ซึ่งไม่อาจคาดหวังให้เพียงภาครัฐเป็นผู้แก้ไข ขณะที่การคาดหวังในภาคธุรกิจและภาคประชาสังคมหรือองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Governmental Organization : NGO) ยังมีข้อจำกัดในหลักการทำงานตามเป้าหมายของแต่ละองค์กร ด้วยเหตุนี้ แนวคิดการทำ “กิจการเพื่อสังคม” (Social Enterprise) และการเป็น “ผู้ประกอบการเพื่อสังคม” (Social Entrepreneur) จึงถือกำเนิดขึ้น ซึ่งได้รับความสนใจทั้งจากภาครัฐและเอกชนในนานาประเทศ เพราะนอกจากกำไรที่เป็นตัวเงิน ผู้ประกอบการเพื่อสังคมยังมีกำไรเป็นคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น ลักษณะการประสานระหว่างความคล่องตัว ความมีประสิทธิภาพและความสามารถในการสร้างนวัตกรรมแบบผู้ประกอบการผนวกรวมกับการมีจิตสำนึกต่อสังคมแบบนักพัฒนาสังคมทำให้มีความพิเศษ เพราะผู้ประกอบการจะมีความสามารถในการบริหารธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ และสนใจปัญหาสังคม โดยพร้อมที่จะเข้าไปช่วยแก้ไขด้วยการใช้ธุรกิจของตนเป็นเครื่องมือดำเนินการให้บรรลุภารกิจทั้งสองไปพร้อมกัน

การวัดประเมินผลความสำเร็จหรือผลกระทบที่เกิดจากกิจการเพื่อสังคมเป็นสิ่งที่สำคัญในการสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว ซึ่งแตกต่างจากการวัดประเมินผลโดยทั่วไปเพราะไม่สามารถที่จะวัดประเมินความสำเร็จจากเป้าหมายทางการเงินเพียงอย่างเดียวเหมือนกิจการที่แสวงหาผลกำไรเป็นหลัก ผู้ประกอบการทางสังคมเผชิญงานที่ยากลำบากกว่า เพราะจำต้องแสดงผลกระทบทางสังคมที่ยากต่อการวัดออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงสังคมได้รับรู้ถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร งานวิจัยชิ้นนี้จึงศึกษาการประยุกต์ใช้เครื่องมือวัดประเมินผลตอบแทนสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment : SROI) ซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ได้รับการยอมรับในการประเมินมูลค่าของผลลัพธ์ที่เกิดจากกิจการเพื่อสังคม โดยเลือกกิจการการประกอบการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยเหตุที่ว่าประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2543) จึงได้นำธุรกิจ “ธนาคารปู” ของ นายจาง ฟุ้งเฟื้อง ซึ่งดำเนินการอยู่ที่หมู่บ้านเกาะเตียบ อ.ปะทิว จ.ชุมพร มาเป็นตัวอย่างกรณีศึกษา โดยข้อมูลหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์จะเป็นข้อมูลผลการดำเนินการในปี 2547-2553

ข้อมูลกรณีศึกษาโดยสรุป “ธนาคารปู” มีลักษณะคล้ายการฝาก - ถอนเงินของธนาคาร แต่เปลี่ยนมาเป็นการรับฝากแม่ปูแทนเงิน ดอกเบี้ยคือ ลูกปูที่ปล่อยลงทะเลเพื่อให้เติบใหญ่แล้วจับขึ้นมาขายเป็นรายได้ของชาวประมงต่อไป การดำเนินงานของธนาคารปูเป็นการอนุบาลแม่ปูม้าที่มีไข่นอกกระดองในกระชังเพื่อให้แม่ปูม้าปล่อยไข่ไปสู่ทะเลโดยสร้างกระชังรับฝากแม่ปูที่ชาวประมงจับได้ไว้ก่อน แทนที่จะนำไปขายเลย ขังใส่กระชังประมาณ 7 วัน แม่ปูก็จะปล่อยไข่ฟักตัวเป็นลูกปูและเติบโตเต็มวัยออกสู่ท้องทะเลเพื่อเพิ่มจำนวน ส่วนแม่ปูที่ปล่อยไข่ออกจากท้องหมดแล้วก็จะนำไปขาย นำเงินเข้ากองทุนธนาคารปูเพื่อเก็บไว้เป็นสวัสดิการของกลุ่มต่อไป โดยมีข้อตกลงในการใช้เงินกองทุนตามความเห็นชอบของสมาชิก แบ่งเป็นส่วนให้สมาชิกกู้ยืมตามเงื่อนไขที่กลุ่มได้กำหนดร้อยละ 50 ค่าติดตั้งและซ่อมแซมกระชังร้อยละ 30 ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ ร้อยละ 10 และอีกร้อยละ 10 เป็นค่าเหยื่อปู (Thitiphorn, 2007) ดังแผนภาพที่ 1

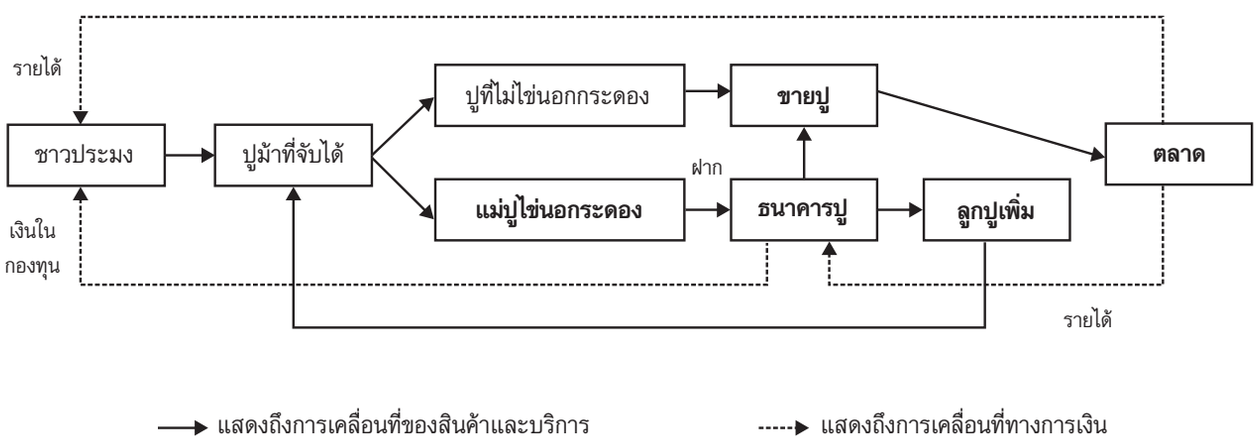

แผนภาพที่ 1: ลักษณะการดำเนินงานของธนาคารปูในกรณีศึกษา

วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ เพื่อศึกษาการประกอบการทางสังคมในบริบทของประเทศไทยและทดสอบประเมินการใช้เครื่องมือวัดผลตอบแทนด้านสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment : SROI) ที่เป็นเครื่องมือประยุกต์วัดผลทั้งด้านการสร้างกำไรทางธุรกิจ (Business Profit) ซึ่งเป็นผลตอบแทนทางการเงินโดยตรงที่มีต่อตัวเองหรือเจ้าของ และการสร้างกำไรทางสังคม (Social Profit) ซึ่งเป็นผลตอบแทนต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในมิติที่กิจการตั้งเป้าแก้ปัญหาทั้งทางตรงและทางอ้อม (แต่อาจไม่ส่งผลโดยตรงต่อการดำเนินธุรกิจในแง่ผลกำไรด้านการเงินที่วัดผลในทางบัญชีแบบดั้งเดิม) ทำให้เกิดความเข้าใจในการประกอบการทางสังคมในบริบทของประเทศไทย ทราบถึงศักยภาพ ข้อจำกัดของการใช้เครื่องมือวัดทางธุรกิจ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการอธิบายผลการประกอบการทางสังคม พร้อมทั้งส่งผลในทางการบริหารจัดการ โดยการนำเครื่องมือดังกล่าวไปประยุกต์ใช้และอธิบายกิจกรรมของธุรกิจเพื่อสังคมอย่างกว้างขวางต่อไป

ทบทวนวรรณกรรม

1) แนวคิดทฤษฎีด้านการประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneur)

Dees (1998) บิดาของการศึกษาเรื่องการประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneurship Education) กล่าวว่า ผู้ประกอบทางสังคมเป็นหนึ่งสาขาของทฤษฎีผู้ประกอบการ ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการสร้างความเจริญเติบโตให้กับธุรกิจและเศรษฐกิจโดยรวม โดยถูกประยุกต์ใช้กับการแก้ไขปัญหาสังคมมากขึ้น (e.g. Dees,1998a;1998b) รู้จักในชื่อของผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneur) ซึ่งเชื่อมโยงภารกิจทางสังคมกับหลักการทางธุรกิจ รวมถึงนวัตกรรมและการตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วม มองหาวิธีที่มีประสิทธิภาพในการผลักดันสังคม เน้นย้ำในเรื่องระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ (Discipline and Accountability) มากขึ้น Dees นำหลักของทฤษฎีที่ว่าด้วยผู้ประกอบการ (Entrepreneur Theory) ของนักเศรษฐศาสตร์อย่าง Say (1803) ที่เน้นเรื่องการสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Creation) Schumpeter (1939) ที่เน้นเรื่องนวัตกรรมและตัวแทนความเปลี่ยนแปลง (Innovation and Change Agents) Drucker (1985) ที่เน้นเรื่องการแสวงหาโอกาส (Pursuit of Opportunity) และ Stevenson (1985) ที่เน้นเรื่องความสามารถในการจัดการกับปัญหาได้ (Resourcefulness) เพื่อสรุปความหมายว่า ผู้ประกอบการทางสังคม คือ ผู้ประกอบการที่พัฒนาศักยภาพในการผลิตของสังคมและเอื้อให้เกิดการทำลายอย่างสร้างสรรค์ (Creative Destruction) ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทำในสิ่งเดียวกันเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม มีส่วนในการสร้างสิ่งใหม่ๆ ให้ประชาชนและทรัพยากร ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพสังคมในการจัดการกับปัญหาได้อย่างมีนัยสำคัญ

Skillern et al. (2007) กล่าวว่า ผู้ประกอบการทางสังคมควรที่จะสนใจในการสร้างคุณค่าทางสังคมและไม่ถูกเบี่ยงเบนด้วยกำไรส่วนเกิน ประยุกต์ใช้หลักการของผู้ประกอบการธุรกิจให้เข้ากับสังคม เช่น การสร้างนวัตกรรม ความมีประสิทธิภาพ การควบคุมต้นทุน หรือการสร้างรายได้ เป็นต้น และสรุปว่ากิจการเพื่อสังคมมุ่งความสนใจให้เกิดทักษะในการ 1) ขยายขีดความสามารถและคงรักษาเครือข่ายและพันธมิตรของกิจการ 2) พัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยรวม 3) พัฒนาความสามารถในการทำงานร่วมมือกับกิจการไม่แสวงหากำไรสูงสุดอื่นๆ 4) รักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และใช้ประโยชน์จากกลไกในการวางแผนกลยุทธ์ให้องค์กรมีความเจริญเติบโตและยั่งยืน

Brooks (2008) เสนอว่า “การประกอบการทางสังคม” เป็นกระบวนการซึ่งเริ่มด้วยการรับรู้ถึงโอกาสทางสังคม แปรเปลี่ยนโอกาสดังกล่าวให้เข้ากับหลักการทางธุรกิจและแสวงหาทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อประกอบการให้เจริญเติบโตและรับผลประโยชน์ในอนาคตจากการบรรลุเป้าหมายของกิจการ ดังนั้น คำนิยามของผู้ประกอบการทางสังคม คือ “ผู้ที่นำเอาวิธีการทำธุรกิจมาประยุกต์ใช้กับนวัตกรรมทางสังคม” และอธิบายเพิ่มเติมถึงความเข้าใจมุมมองของผู้คนทั่วไปต่อผู้ประกอบการทางสังคม เช่น ผู้ประกอบการทางสังคมเป็นพวกต่อต้านธุรกิจ ผู้ประกอบการทางสังคมไม่แสวงหาผลกำไร ผู้ประกอบการทางสังคมมักจะประสบความล้มเหลวอยู่เสมอ หรือแม้แต่ผู้ประกอบการทางสังคมชอบความเสี่ยง เป็นต้น ว่าเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

จากความหมายและลักษณะของผู้ประกอบการทางสังคมที่ได้กล่าวมาข้างต้น ก่อให้เกิดข้อสังเกตเกี่ยวกับจุดร่วม

2 ประการ ประการแรกคือ การให้ความสำคัญกับวัตถุประสงค์ในการสร้างผลกระทบต่อสังคม (Social Impact) จากการริเริ่มนวัตกรรมของผู้ประกอบการทางสังคม หรือการสร้างมูลค่าทางสังคม (Social Value Creation) ซึ่งถือเป็นผลตอบแทนที่ไม่อยู่ในลักษณะที่เป็นตัวเงิน การได้มาซึ่งผลตอบแทนที่เป็นตัวเงินเป็นเรื่องที่ให้ความสำคัญรองลงไป และประการที่สอง คือ ในการดำเนินกิจการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ประกอบการสังคมประยุกต์ใช้หลักในการบริหารจัดการทางธุรกิจ โดยมี 3 องค์ประกอบหลักๆ ดังนี้ 1) การตั้งเป้าหมายองค์กร 2) รูปแบบกระบวนการดำเนินการ และ 3) การติดตาม ควบคุม และประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์กร อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงการนำหลักการผู้ประกอบการทางสังคมไปปฏิบัติจริง จำต้องประยุกต์ใช้ไปตามบริบทของสถานที่และสภาพแวดล้อมที่ต่างกันไป

2) แนวคิดทฤษฎีด้านการวัดผลตอบแทนทางด้านสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment : SROI)

Brooks (2008) กล่าวว่า ผู้ประกอบการทางสังคมจะต้องแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อพันธกิจที่เสนอสู่สังคม และทำการประเมินค่าให้ทราบถึงผลลัพธ์ และผลกระทบจากกิจกรรมต่างๆ ขององค์กร เพื่อแจ้งให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนในสังคมรับรู้ถึงความมีประสิทธิภาพขององค์กร โดยในทศวรรษ 1990 กองทุน REDF (Roberts Enterprise Development Fund) เป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรแห่งหนึ่งซึ่งได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นผู้บุกเบิกในด้านการประเมินผลการปฏิบัติการด้านสังคม ได้พัฒนาเครื่องมือชี้วัดซึ่งคล้ายคลึงกับภาคธุรกิจที่เรียกว่า "ผลตอบแทนทางด้านสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment : SROI)" เพื่อที่จะสามารถคำนวณผลตอบแทนทางธุรกิจและผลกระทบทางสังคมในแง่ปริมาณ (Quantitative) อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาต่อยอดจากหน่วยงานอื่นๆ ที่สนใจในด้านนี้มาจนถึงปัจจุบัน โดยที่ REDF แบ่งมูลค่ากิจการออกเป็น 2 องค์ประกอบ (แผนภาพที่ 2) คือ 1) มูลค่าทางธุรกิจ (Enterprise Value) เน้นในเรื่องผลตอบแทนจากการลงทุนในรูปที่เป็นตัวเงิน เช่น รายได้จากธุรกิจ ต้นทุนของสินค้าและบริการ เป็นต้น และ 2) มูลค่าเป้าหมายทางสังคม / มูลค่าสังคม (Social Purpose Value / Social Value) เน้นในเรื่องมูลค่าของสิ่งที่องค์กรได้สร้างให้กับสังคม โดยอย่างน้อยที่สุดมูลค่าดังกล่าวจะมาจากการลดต้นทุนต่างๆ ที่ไม่จำเป็นให้กับสังคมตามพันธกิจที่ได้วางเอาไว้ เช่น การลดการจ่ายสวัสดิการจากภาครัฐ เป็นต้น รวมไปถึงเงินได้เปล่าต่างๆ ซึ่งอยู่ในรูปของรายได้ ในขณะเดียวกัน การหาแหล่งเงินทุนเพิ่มเติมจะถือว่าอยู่ในรูปของค่าใช้จ่าย โดยเมื่อรวมองค์ประกอบทั้งสอง จะได้มูลค่าผสม (Blended Value) ซึ่งใช้คิดคำนวณผลตอบแทนโดยรวม ดังแผนภาพที่ 2

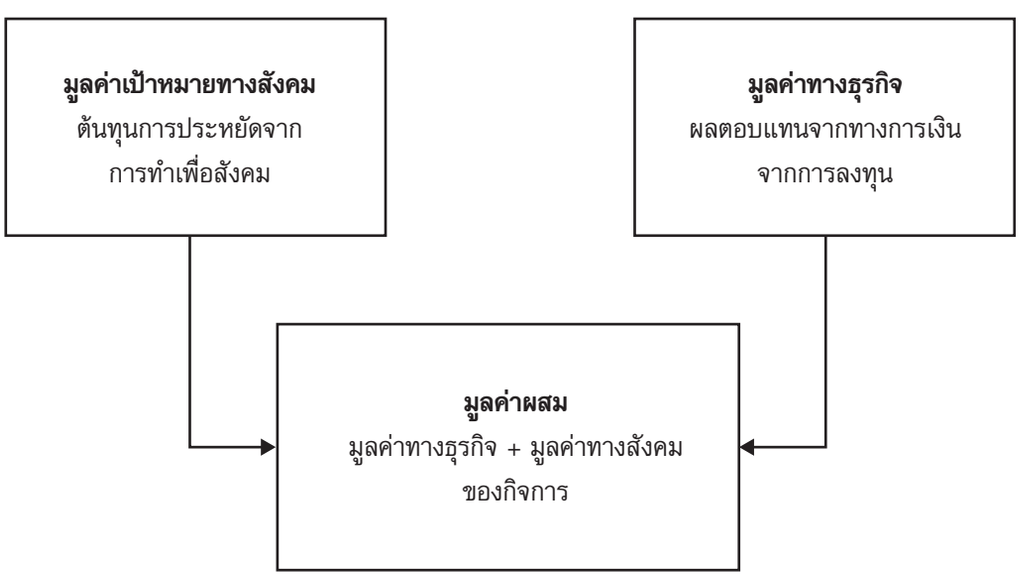

แผนภาพที่ 2: องค์ประกอบของ SROI ดัดแปลงจากที่มา : Brooks (2008)

SROI ของ REDF ใช้ตัวแปรแทนมูลค่าต่างๆ (Proxy) ซึ่งก็คือ มูลค่าผสม (Blended Value) โดยทั้ง 3 มูลค่าจะถูกเปรียบเทียบกับผลตอบแทนจากการลงทุนที่ต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละราย เพื่อเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จ โดยดัชนีต่างๆ และกระบวนการได้มาของการวิเคราะห์ดัชนี จะถูกแสดงในรายงานผลต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น มูลค่าของชีวิตที่ยืนยาวขึ้นของผู้ป่วยโรคเอดส์ โดยใช้รายได้ต่อหัว (GDP Per Capita) เป็น Proxy ในการคำนวณ โดยจะคำนวณ SROI ได้จากการนำมูลค่าปัจจุบัน (Present Value) ของผลตอบแทนทางสังคมที่วางนโยบาย มาหารด้วยเงินลงทุน ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ คือ ต้องพยายามหักลบมูลค่าทางสังคมที่เกิดขึ้นอยู่แล้วหากไม่มีกิจการนี้เกิดขึ้น เช่น ถ้าสหประชาชาติมีโครงการฝึกผู้ช่วยแพทย์อยู่แล้ว จำนวนผู้ป่วยโรคเอดส์ในแต่ละปีที่ธุรกิจเพื่อสังคมอยากช่วย ก็ควรหักลบจำนวนผู้ป่วยที่โครงการของสหประชาชาติช่วยอยู่แล้วออกก่อน ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ผลตอบแทนทางสังคมที่เป็น “ฝีมือ” ของกิจการเพื่อสังคมจริงๆ

Scholten et al. (2006) วิเคราะห์ผลการทำงานโดยเครื่องมือ SROI จาก REDF อธิบายว่า เป็นหนึ่งในวิธีที่เข้าใจและวัดประเมินมูลค่าที่องค์กรสร้างขึ้น เพื่อรายงานผลของการสร้างคุณค่าให้กับสังคม และใช้ประกอบการตัดสินใจของผู้ประกอบการทางสังคมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ มีขั้นตอนหลักๆ คือ หนึ่ง ระบุแหล่งที่มาของมูลค่าที่จะเกิดขึ้น (Define) สอง สร้างตัวชี้วัดให้กับมูลค่า (Quantify) และ สาม พัฒนาระบบการทำงานทั้งทางคุณภาพและปริมาณให้สอดคล้องกับตัวชี้วัด เพื่อที่จะวัดประเมินมูลค่าที่เป็นตัวเงินของผลตอบแทนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม (Monetize) เช่น การเพิ่มการจ้างงาน สิ่งแวดล้อมสะอาด อัตราของอาชญากรรมที่ต่ำลง เป็นต้นเมื่อได้ผลในเชิงปริมาณแล้ว สามารถที่จะเปรียบเทียบผลการทำงานขององค์กรจากอดีต หรือเปรียบเทียบกับอุตสาหรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องหรือใกล้เคียง ช่วยในการวางแผนกลยุทธ์ของผู้ประกอบการทางสังคม โดยเสนอเครื่องมือประกอบเพื่อใช้สร้างตัวชี้วัดในกระบวนการ SROI ซึ่งก็คือ โซ่มูลค่าผลกระทบ (Impact Value Chain) โดยแสดงสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนอย่างเป็นกระบวนการของปัจจัยต่างๆ ดังแสดงในแผนภาพที่ 3

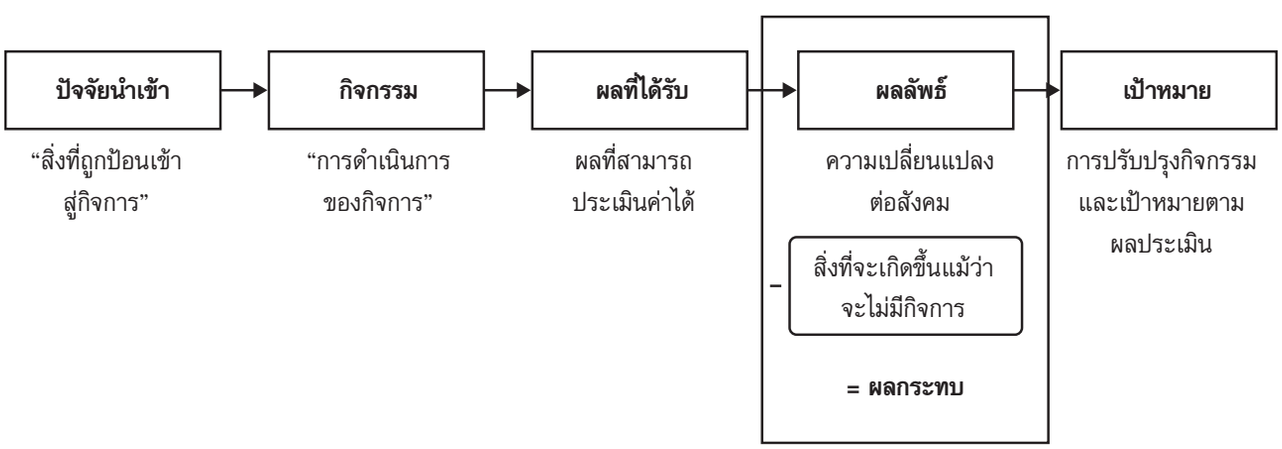

แผนภาพที่ 3: Impact Value Chain ดัดแปลงจากที่มา : Scholten et al. (2006)

หลักของ SROI ประกอบไปด้วย หนึ่ง การเข้ามามีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยต้องมีการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน และสร้างดัชนีชี้วัดความสำเร็จขององค์กรให้เป็นที่ยอมรับโดยทั่ว SROI จะเป็นผลลัพธ์ที่ได้ออกมาและทำการสื่อสารให้มีแนวทางไปในทางเดียวกัน สอง หลักในการเปลี่ยนแปลง หรือกลยุทธ์สร้างผลกระทบ เพื่อกระตุ้นองค์กรในการสร้างกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์สร้างความเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบทางสังคม สาม ขอบเขตและผลการทำงานที่เป็นรูปธรรม เพื่อประเมินผลกระทบอย่างชัดเจน และสี่ การสร้างภาพจำลองเพื่อเป็นฐานในการตัดสินใจประกอบการใดๆ กรอบดังกล่าว ทำให้กิจการสามารถประยุกต์ใช้เพื่อสร้างมูลค่าทางสังคม มูลค่าทางเศรษฐกิจหรือมูลค่าทางสิ่งแวดล้อม ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ ติดตาม ปรับปรุง และประเมินผลให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงผู้ลงทุน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมูลค่าทางสังคมค่อนข้างจะเป็นมูลค่าที่สูงเกินความเป็นจริง จึงมีเทคนิคในการลดทอนมูลค่าลง คือ

"Deadweight" เพื่อคำนึงถึงเฉพาะความต่างของผลกระทบที่เกิดขึ้นในกรณีที่มีและไม่มีกิจการเพื่อสังคม และผลที่ได้จาก Deadweight จะต้องใช้เทคนิค "Attribution" เพื่อคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกิจกรรมนี้จะเป็นสัดส่วนเท่าไรนั้นหากมีกิจกรรมอื่นเสริมและเกิดผลกระทบใกล้เคียงกัน จึงจะได้ผลที่ใกล้เคียงความเป็นจริง

Alter (2007) กล่าวว่า กิจการเพื่อสังคมจะต้องสร้างความแตกต่างระหว่างต้นทุนทางธุรกิจและต้นทุนทางสังคม เพื่อที่จะประเมินค่า และเปรียบเทียบผลการทำงานทางธุรกิจ เขาได้พัฒนากรอบความคิดของ REDF โดยอธิบายว่าผู้ประกอบการทางสังคมต้องพิจารณาครอบคลุมองค์ประกอบในทุกระดับ ดังแผนภาพที่ 4

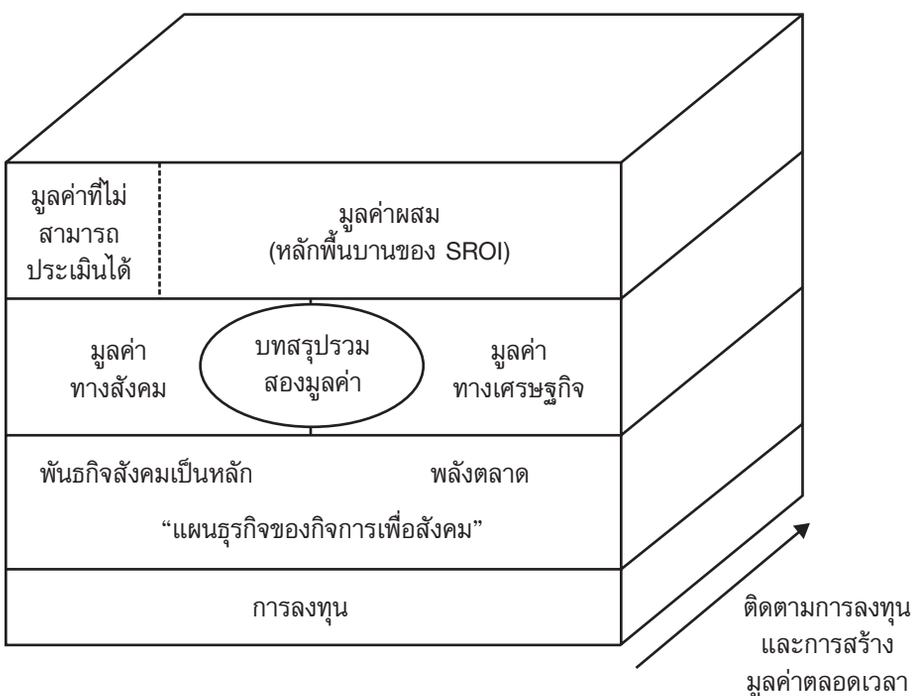

แผนภาพที่ 4: การวัดผลการประกอบการทางสังคม ดัดแปลงจากที่มา : Alter (2007)

พื้นฐานคือ การลงทุน (Investment) ซึ่งต้องมีการติดตามและประเมินผลทั้งการลงทุนและการสร้างมูลค่าตลอดเวลา (Investment and Value Creation Overtime) โดยประยุกต์ใช้แผนธุรกิจที่คำนึงถึงภารกิจเพื่อสังคม (Mission-Led) ตามวัตถุประสงค์ของกิจการที่ได้ตั้งและผลที่ขับเคลื่อนโดยตลาด (Market-Driven) ซึ่งมีผลต่อความอยู่รอดของกิจการด้วยตนเอง จากแผนธุรกิจดังกล่าว ต้องทำความเข้าใจว่าผลการดำเนินงานจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ผลการดำเนินการทางด้านสังคม (Social Performance) และผลการดำเนินการด้านเศรษฐกิจ (Economic Performance) ซึ่งเป็นเหตุให้การประเมินมูลค่าที่เกิดขึ้นจากกิจการแบ่งออกเป็น 2 ประเภทเช่นเดียวกัน คือ มูลค่าทางสังคม (Social Value) และมูลค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Value) โดยทั้งสองมูลค่ากลายเป็นองค์ประกอบสำคัญให้เกิดมูลค่าผสม (Blended Socio-Economic Value) เพื่อประเมินมูลค่าที่สามารถแสดงผลลัพธ์เชิงปริมาณในรูปตัวเลขเชิงเศรษฐศาสตร์ เช่น การลดต้นทุน หรือการเพิ่มรายได้ เป็นต้น อย่างไรก็ดี SROI ก็เข้าใจถึงมูลค่าทางสังคมที่ไม่สามารถตีค่าได้ (Unquantifiable Social Value) ด้วยมุมมองด้านคุณภาพบางอย่างไม่สามารถแสดงผลลัพธ์ในรูปตัวเลขเชิงเศรษฐศาสตร์ เช่น เรื่องคุณภาพชีวิต เป็นต้น จึงกำหนดไว้เป็นข้อพิจารณาเพิ่มเติม

นอกจากนี้ ในส่วนของผลตอบแทนที่เกิดจากการลงทุน อัญญา ขันธวิทย์ (2551) ทำการศึกษาเชิงประจักษ์ของไทยผ่านกรณีศึกษาการลงทุนของกองทุนรวมภายใต้หลักศาสนาอิสลาม หรือ "อิสลามิก ฟันด์" ซึ่งถือเป็นการลงทุนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsible Investment : SRI) ยึดหลักศาสนาอิสลามมาเป็นข้อจำกัดในการไม่ลงทุนในกิจการบางประเภทเพิ่มเติม เช่น ธุรกิจที่มีผลตอบแทนจาก

ดอกเบี้ย ธุรกิจที่สร้างผลตอบแทนในระยะสั้นในลักษณะการเก็งกำไร ฯลฯ โดยศึกษาอัตราผลตอบแทน รายเดือนตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2544 - พฤศจิกายน 2550 ด้วยการวัดอัตราผลตอบแทนเกินปกติซึ่งปรับค่าความเสี่ยงแล้ว (Adjusted Jensen's Alpha) ตามแบบจำลอง Fama and French (1993) พบว่า การลงทุนภายใต้เงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เคร่งครัดตามกรณีศึกษาไม่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญในทางลบต่อผู้ลงทุน และในบางกรณีอาจให้ผลในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทั้งทางการเงินและทางสถิติด้วย

โดยสรุป การวัดประเมินผลมูลค่าทางสังคม (Measuring Social Value) นั้น มีความน่าสนใจที่จะทำให้เกิดผลกระทบทางสังคมควบคู่ไปกับการสร้างผลตอบแทนทางการเงินในระดับหนึ่ง สิ่งสำคัญ คือ การแสดงให้เห็นถึงผลตอบแทนที่จะได้รับจากการลงทุนในกิจการเพื่อสังคมทั้งในรูปผลตอบแทนที่เป็นตัวเลขจริงๆ จากการสร้าง "ตัวแทน" เพื่อโน้มน้าวให้เกิดความสนใจในการลงทุนและพัฒนากิจการต่อไป เช่นเดียวกับรูปแบบของกิจการแสวงหากำไร อย่างไรก็ตาม การวัดประเมินดังกล่าวจะได้รับการยอมรับว่าใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขึ้นอยู่กับความมีเหตุมีผล และสามารถยอมรับได้ของ "ตัวแทน" ที่ได้ตั้งมาให้ออกมาอยู่ในรูปของตัวเลข และจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าการพัฒนาเครื่องมือและองค์ประกอบของเครื่องมือ SROI มีความซับซ้อน และกระบวนการใช้เครื่องมือดังกล่าวยังขาดมาตรฐานกลางในการวัดอย่างในมาตรฐานบัญชี ซึ่งเป็นมาตรฐานที่มีลักษณะสากลหรือกึ่งสากล หรืออย่างน้อยก็ได้รับการยอมรับในสังคมหรือประเทศหนึ่งๆ ทั้งด้านการปฏิบัติและกฎหมาย จึงมาสู่การศึกษาในงานวิจัยนี้

วิธีการวิจัย

การประกอบการทางสังคมยังคงเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนและมีหลากหลายลักษณะในการศึกษา ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้วิธีการศึกษาตามแต่ละประเด็นที่ให้ความสนใจ (Mair & Marti,2004) ดังนั้น ในการศึกษานี้ จากความท้าทายในการ "แสดงปริมาณ (Quantify)" ของผลตอบแทนทางสังคม ผู้วิจัยจำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบการทางสังคมนั้นๆ อย่างชัดเจนถึงลักษณะการดำเนินการ ผลของการดำเนินการ รวมไปถึงผลกระทบใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นจากการประกอบการ เพื่อสร้างตัวชี้วัดและขยายผลในเชิงปริมาณ จึงได้ทำการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบของการศึกษาเชิงกรณีศึกษาเดี่ยว (Single Case Study) เพื่อทำความเข้าใจความหมายและรายละเอียดของการประกอบการ "ธนาคารปู" ซึ่งเป็นกรณีศึกษา และศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นส่วนประกอบในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณที่เกี่ยวกับผลการดำเนินการของกรณีศึกษา ทั้งนี้ การวิจัยเชิงคุณภาพได้ใช้วิธีหลายวิธีร่วมกัน โดยใช้เครื่องมือในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) การสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (Group Interview) และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation Observation) เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นชาวบ้าน และหน่วยงานระดับปฏิบัติการจากองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่จะมีความรู้สึกประหม่า หากทำการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการอย่างเคร่งครัด ในส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ นำแนวคิด SROI มาใช้เป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลผลประกอบการ ผลการดำเนินงานตั้งแต่ก่อตั้งกิจการ เพื่อทำการทดสอบวัดประเมินมูลค่าทางสังคมจากผลกระทบที่เกิดขึ้น

สำหรับบุคคลที่ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ (Key Informants) เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและสามารถให้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือเกี่ยวกับกรณีศึกษานี้ มีจำนวน 16 ราย อ้างอิงจากหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องในโครงการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งโดยชุมชนแบบบูรณาการ อ. ปะทิว จ.ชุมพร ได้แก่ นายจาง ฟุ้งเฟื่อง ในฐานะผู้ประกอบการ สมาชิกของธนาคารปูและชุมชนที่ไม่ได้เป็นสมาชิก ผู้รับซื้อในพื้นที่ และหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น กรมประมง สำนักงานประมงจังหวัด สำนักงานประมงอำเภอ ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงทะเลอ่าวไทยตอนกลาง องค์การบริหารส่วนตำบล ฝ่ายฝึกอบรม ศูนย์พัฒนาการประมงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเครื่องมือทั้ง 4 จะมีการปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมของเวลาและสถานการณ์ของผู้ให้ข้อมูลและผู้วิจัย

ผลการศึกษา

ในส่วนนี้สามารถแบ่งผลการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ซึ่งทั้ง 2 ส่วนนี้เป็นส่วนหนึ่งในขั้นตอน SROI ทั้งสิ้น ข้อมูลที่ได้รับจึงมีความสอดคล้องซึ่งกันและกัน แต่แสดงในขั้นตอนที่แตกต่างกันเท่านั้น

1) ผลการวิเคราะห์โซ่มูลค่าผลกระทบ (Impact Value Chain)

จากข้อมูลสัมภาษณ์และข้อมูลประกอบทางเอกสาร ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์และพบว่า ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ ซึ่งได้รับผลกระทบทางสังคมที่ชัดเจน สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1: วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ (Key Stakeholders)	เหตุผลในการวิเคราะห์ (Reasons for Inclusion)
สมาชิก	รายได้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จากปริมาณปูและขนาดปูที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งการลดต้นทุนค่าใช้จ่ายสำหรับการทำประมง
ชาวบ้านในชุมชน (ที่ไม่ใช่สมาชิก)	รายได้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจากปริมาณปูและขนาดปูที่เพิ่มขึ้น
องค์กรบริหารส่วนตำบล	ลดงบประมาณในการดำเนินโครงการสนับสนุนประจำปีให้แก่หมู่บ้าน
กลุ่มชาวประมงปูม้าต่างท้องที่	เกิดการพัฒนาต่อยอดอย่างมีนัยสำคัญ จากผลของความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากธนาคารปู
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ (Excluded Stakeholders)	**เหตุผลในการไม่วิเคราะห์ (Reasons for Exclusion)**
ผู้รับซื้อในพื้นที่	ลักษณะคนกลางที่รับซื้อสินค้าสัตว์น้ำทุกชนิด รายได้ทีเพิ่มขึ้นจากปู ก็ไปทดแทนส่วนที่ขาดทุนจากสัตว์ชนิดอื่น จึงมีกำไรเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยและไม่มีนัยสำคัญ
หน่วยงานภาครัฐ อาทิ กรมประมง สำนักงานประมงจังหวัด สำนักงานประมงอำเภอ ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	ไม่มีความเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่สำคัญ เพราะเพียงให้การสนับสนุนทางด้านข้อมูล และวัสดุอุปกรณ์เท่านั้น
หน่วยงานเอกชน อาทิ ศูนย์พัฒนาการประมงแห่งเอเชีย บริษัทเอกชนที่ให้การสนับสนุน	ไม่มีความเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่สำคัญ เพราะเพียงให้การสนับสนุนทางด้านการจัดการข้อมูลเท่านั้น

โดยจากการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้วิจัยพบว่า ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น คือ การมีรายได้เพิ่มขึ้นจากที่สามารถจับปูได้ในปริมาณเพิ่มขึ้นและขนาดใหญ่ขึ้น นอกจากนี้ยังสร้างอาชีพเสริมอย่างการแกะปูที่ทำรายได้อย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นแหล่งทำประมงปูม้าที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้ต้นทุนค่าใช้จ่ายในการทำประมงลดลง ลดความจำเป็นที่จะต้องออกไปหางานทำภายนอกถิ่นที่อยู่อาศัย และในภาพใหญ่ จากการที่ชุมชนเข้มแข็งทำให้ลดงบประมาณในการช่วยเหลือจากทางภาครัฐในการนำโครงการอื่นๆ มาดำเนินการ รวมทั้งสามารถเพิ่มมูลค่าและผลผลิตการส่งออกปูไปต่างประเทศ และรักษาฐานการผลิตภายในประเทศอย่างยั่งยืน

จากนั้นอธิบายตามกรอบความคิดเรื่อง “โซ่มูลค่าผลกระทบ” (Impact Value Chain) สรุปผลการศึกษาให้เข้าใจอย่างชัดเจนมากขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบ คือ ปัจจัยนำเข้า (Input) กิจกรรม (Activities) ผลที่ได้รับ (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2: การวิเคราะห์ผลการประกอบการกิจการธนาคารปู ปี 2547 - 2553 โดย Impact Value Chain

เป้าหมาย (Objectives)	เป้าหมายหลัก: อนุรักษ์ทรัพยากรปูม้าให้มีใช้อย่างยั่งยืน เพียงพอต่อการยังชีพและสามารถประกอบเป็นอาชีพได้อย่างยั่งยืน	เป้าหมายรอง: เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนและจัดสวัสดิการภาคประชาชนด้วยเงินออม
ปัจจัยนำเข้า (Inputs)	1. การเพิ่มปริมาณและขนาดปู	2. การเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน
กิจกรรม (Activities)	• รับฝากแม่ปูไข่อย่างน้อยวันละ 1 ตัวหรือเดือนละไม่ต่ำกว่า 30 ตัว • ปล่อยแม่ปูไข่ลงสู่กระชัง • บังคับใช้ลอบตาห่างขนาด 2.5 – 3 นิ้ว (จากขนาด 1.25 นิ้ว)	• กู้เงินไร้ดอกเบี้ยจาก อบต. และชำระคืนตามเวลาที่กำหนด • บริการธุรกรรมเงินออมและเงินกู้กับสมาชิก • จัดหาสวัสดิการภาคประชาชนให้กับสมาชิก
ผลที่ได้รับ (Outputs)	o แม่ปูรับฝากจากสมาชิกจำนวน 30,981 ตัว จำแนกเป็น ปี 2547-2551 เป็นจำนวน 2,192 , 6,049 , 4,238 , 6,043 , 8,466 ตัวตามลำดับ ในปี 2552-2553 ไม่มีการรับฝากหลังจากลดบทบาทลง o แม่ปูไข่ที่ปล่อยลงสู่กระชัง 29,432 ตัว จำแนกเป็นปี 2547-2551 เป็นจำนวน 2,082, 5,747 , 4,026 , 5,741 , 8,043 ตัวตามลำดับ ในปี 2552 – 2553 ไม่มีการรับฝากหลังจากลดบทบาทลง o ปูที่จับได้มีขนาดใหญ่ขึ้น โดยเพศผู้ จาก 8.56 เป็น 9.06 ซม. เพศหญิง 8.71 เป็น 9.00 ซม. ทำให้น้ำหนักปูที่จับได้ เพิ่มขึ้นเฉลี่ยจาก 10 เป็น 20 กก.ต่อเที่ยว	o เงินกู้ไร้ดอกเบี้ย 100,000 บาท เริ่มชำระปี 2548 – 2552 ระยะเวลา 5 ปีๆ ละ 20,000 บาท o เงินออม 14,050 บาทในเวลา 2 ปี เงินให้กู้สมาชิกปีแรก 69,750 บาท และมีการกู้เพิ่มเพื่อใช้หมุนเวียนใน 3 ปี ถัดมาเฉลี่ยปีละ 60,573 บาท o ไม่มีการยื่นขอใช้สวัสดิการ จากสาเหตุที่ชาวบ้านไม่ต้องการขั้นตอนที่ยุ่งยากในการจัดการและประเด็นความเป็นพวกพ้อง
ผลลัพธ์ (Outcomes)	- รายได้เพิ่มขึ้นจากการสามารถจับปูได้ในปริมาณเพิ่มขึ้นและขนาดใหญ่ขึ้น / ต้นทุนค่าใช้จ่ายในการทำประมงลดลง / มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการแกะเนื้อปูเป็นอาชีพเสริม / ลดความจำเป็นที่จะต้องออกไปหางานทำภายนอกถิ่นที่อยู่อาศัย / ลดงบประมาณในการช่วยเหลือจากทางภาครัฐในการนำโครงการอื่นๆมาดำเนินการ / เพิ่มมูลค่าและผลผลิตการส่งออกปูไปต่างประเทศ และรักษาฐานการผลิตภายในประเทศอย่างยั่งยืน - ลดภาระหนี้สินครัวเรือน / มีสวัสดิการภาคประชาชนด้วยเงินออม	

ตารางที่ 2: การวิเคราะห์ผลการประกอบการกิจการธนาคารปู ปี 2547 - 2553 โดย Impact Value Chain (ต่อ)

เป้าหมาย (Objectives)	เป้าหมายหลัก: อนุรักษ์ทรัพยากรปูม้าให้มีใช้อย่างยั่งยืน เพียงพอต่อการยังชีพและสามารถประกอบเป็นอาชีพได้อย่างยั่งยืน	เป้าหมายรอง: เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนและจัดสวัสดิการภาคประชาชนด้วยเงินออม
ผลกระทบ (Impacts)	1) รายได้เพิ่มขึ้นจากเดิมเฉลี่ย 10,000-15000 บาท คิดเป็น 9,919,640 บาท ตลอด 7 ปี 2) ต้นทุนค่าใช้จ่ายในการทำประมงลดลงเพราะมีแหล่งประมงประจำไม่ต้องออกไปไกล เป็นเหตุให้ลดต้นทุนค่าน้ำมันได้ถึง 509,038 บาท ตลอด 7 ปี 3) เกิดการรวมกลุ่มของสมาชิก ซื้อลอบปริมาณมาก ในราคาขายส่งที่ราคา 90 บาทต่อลูก ลดต้นทุนได้ 85,550 บาท ตลอด 7 ปี 4) หนี้สินครัวเรือนสมาชิกลดลงจากเดิมเฉลี่ย 10,000 บาท คิดเป็นเงิน 510,000 บาทตลอด 7 ปี 5) มีสวัสดิการ โดยสามารถกู้เงินในจำนวนไม่เกิน 2,000 บาท ในกรณีจ่ายค่ารักษาพยาบาลและนำไปซ่อมเครื่องมือทำประมงในอัตราดอกเบี้ย 0% ซึ่งไม่มีการใช้สิทธิในสวัสดิการนี้จึงคิดมูลค่าไม่ได้ 6) ครัวเรือนนอกกลุ่มสมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นจากประมงปูเฉลี่ย 10,000 บาทต่อเดือน ชายเป็นปูสดคิดเป็นมูลค่าที่เพิ่มขึ้น 26,722,980 บาท ตลอด 7 ปี 7) การแกะเนื้อปูเป็นอาชีพเสริม มีรายได้ราคากิโลกรัมละ 50 บาทจากปูเนื้อที่แกะได้ คิดมูลค่าเพิ่มจากเดิม 151,200 บาท ตลอด 7 ปี 8) หนุ่มสาวสนใจทำอาชีพประมงด้วยรายได้ที่สามารถเลี้ยงชีพได้ โดยไม่ต้องไปไหน โดยสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการหารายได้ของครอบครัว สามารถช่วยเหลือครอบครัวด้วยเงินที่ได้จากการทำประมงเฉลี่ยเดือนละ 1,500 บาทคิดเป็นมูลค่าเพิ่ม 2,142,000 บาท ตลอด 7 ปี 9) ลดงบประมาณช่วยเหลือจากรัฐ โดยไม่ได้รับเงินอุดหนุนในส่วนส่งเสริมอาชีพ เป็นเงินหมุนเวียนภายในหมู่บ้าน ตั้งแต่ 2548 คิดมูลค่า 571,429 บาท ตลอด 7 ปี 10) กลุ่มประมงต่างพื้นที่มาดูงาน แล้วนำไปประยุกต์ปฏิบัติ เกิดการเพิ่มมูลค่าและผลผลิตการส่งออกปูไปต่างประเทศ คิดเป็น 21,193,570 บาท ตลอด 7 ปี	

จากตารางที่ 2 “ผลลัพธ์” และ “ผลกระทบ” เป็นข้อมูลที่ต้องเก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์เป็นหลัก หรือมิเช่นนั้นต้องทำการวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อชี้ให้ชัดเจนว่าเกิดผลลัพธ์อะไรขึ้นจากปัจจัยนำเข้า การดำเนินงานและผลที่ได้รับดังกล่าว ดังนั้น จึงต้องทำการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความสำคัญและได้รับผลลัพธ์และผลกระทบที่สามารถประเมินให้เป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ตัวเลขในส่วนของผลกระทบเกิดจาก “ตัวชี้วัด” ที่สามารถประเมินมูลค่าผลกระทบที่เกิดขึ้นออกมาเป็นมูลค่าทางการเงิน โดยกำหนดตัวชี้วัดได้จำนวน 10 ตัวซึ่งมีตัวแทนการคิดมูลค่าทางการเงินประกอบด้วย ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3: ตัวชี้วัด (Indicator) และตัวแทนทางการเงิน (Financial Proxies)

ตัวชี้วัด (Indicator)	ตัวแทนทางการเงิน (Financial Proxies)
1.รายได้ครัวเรือนของสมาชิก	ปริมาณปูที่เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยต่อเที่ยว (กก.) x จำนวนวันทำประมงต่อปี x ราคาเนื้อปู (บาท) x จำนวนสมาชิก (คน)
2.ส่วนต่างค่าน้ำมันที่ลดลงจากการที่ไม่ต้องไปหาปูไกลๆ	ปริมาณการใช้น้ำมันที่ลดลงโดยเฉลี่ยต่อวัน (ลิตร) x จำนวนวันทำประมงต่อปี x ราคาน้ำมันต่อลิตร (บาท) x จำนวนสมาชิก (คน)
3.ส่วนต่างราคาของค่าลอบที่กลุ่มซื้อในราคาขายส่ง	ค่าลอบที่ลดลงโดยเฉลี่ย (บาท) x จำนวนลอบเฉลี่ย (ลูก) x จำนวนสมาชิก (คน)
4.หนี้สินครัวเรือนของสมาชิก	หนี้สินครัวเรือนที่ลดลงโดยเฉลี่ย x จำนวนสมาชิก
5.มูลค่าสวัสดิการที่สมาชิกได้รับ (เงินกู้ไร้ดอกเบี้ย 2,000 บาทต่อสวัสดิการ 1 ครั้ง)	ส่วนต่างจากอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ปกติ (เงินกู้ปกติ 2,000 บาท) x จำนวนสวัสดิการที่มาขอรับ
6. มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการสามารถจับปู ซึ่งทำการอธิบายข้างบนแล้ว	ปริมาณปูที่เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย (กก.) x ราคาปูตัว (บาท) x จำนวนครัวเรือน
7.มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการแกะเนื้อปูเป็นอาชีพเสริม	ปริมาณเนื้อปูที่แกะได้โดยเฉลี่ย (กก.) x ค่าจ้างต่อกิโล (บาท) x จำนวนลูกจ้าง (คน)
8.ลดความจำเป็นที่จะต้องออกไปหางานทำภายนอกถิ่นที่อยู่อาศัย	(เงินรายได้ที่แบ่งให้ครอบครัว - เงินที่ส่งกลับให้ครอบครัวจากการทำงานภายนอกเฉลี่ย/คน/ปี (บาท)) x จำนวนหนุ่มสาว (คน)
9.ลดงบประมาณในการช่วยเหลือจากทางภาครัฐในการนำโครงการอื่นๆ มาดำเนินการ	งบประมาณที่ต้องพัฒนาชุมชนบ้านเกาะเตียบด้านการส่งเสริมอาชีพเฉลี่ยต่อปี (บาท) x จำนวนปีที่มีโครงการ (ปี)
10.เพิ่มมูลค่าการส่งออกปูไปต่างประเทศ และรักษาฐานการผลิตภายในประเทศอย่างยั่งยืน	มูลค่าผลิตภัณฑ์ปูส่งออก เฉพาะประเภทปูสด แช่เย็น แช่แข็ง นึ่งหรือต้มที่เพิ่มขึ้น x จำนวนกลุ่มที่ดูงานและนำไปใช้จนสำเร็จ

จากข้อมูลในตารางที่ 3 ผู้วิจัยจึงทำการรวบรวมข้อมูลตามตัวแทนทางการเงินที่กำหนด และทำการคำนวณหามูลค่าของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการประเมินซึ่งได้ผ่านกระบวนการประเมินหักส่วนลดในกรณีที่หากไม่มีกิจการจะมีผลเป็นเช่นไร (Deadweight) และกรณีผลกระทบที่คำนึงถึงกิจกรรมอื่นที่ส่งผลกระทบด้วยเช่นกัน (Attribution) คำนวณออกมาเป็นมูลค่าผลกระทบสรุปไว้ในตาราง Impact Value Chain ข้างต้น

2) ผลการคำนวณหาผลตอบแทนทางสังคมจากการทางลงทุน (SROI)

SROI ในขั้นตอนสุดท้ายนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์และคำนวณมูลค่าผลกระทบที่เกิดขึ้นโดย “โซ่มูลค่าผลกระทบ” กระจายสู่ตารางการคำนวณหามูลค่าปัจจุบัน เพื่อหาผลตอบแทนจากการลงทุน ประเด็นที่ต้องให้ความสนใจ คือ อัตราคิดลดเพื่อหามูลค่าปัจจุบัน เพราะอัตราคิดลดที่แตกต่างจะทำให้ผลตอบแทนที่ทำการคำนวณมีความแตกต่างกันไปด้วย ซึ่งการปรับเปลี่ยนขึ้นอยู่กับอัตราเงินเฟ้อ (Context, International Cooperation, 2010) ต้นทุนของเงินทุนของกิจการ หรือแม้แต่การประเมินอัตราผลตอบแทนของนักลงทุนเอง (Olsen, 2003) ประเด็นดังกล่าวยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนว่าอัตราคิดลดใดเหมาะสมที่สุด งานวิจัยนี้เลือกใช้อัตราคิดลดในมุมมองค่าเสียโอกาสของการลงทุนโดยใช้อัตราผลตอบแทนปราศจากความเสี่ยง (Risk Free Rate) (Olsen & Nicholls, 2005 ; New Economics Foundation, 2004) แทนต้นทุนของเงินทุน เพราะกิจการธนาคารปูมีลักษณะคล้ายการลงทุนในโครงการของกิจการทั่วไป เงินลงทุนที่เกิดขึ้นในกิจการธนาคารปูเป็นลักษณะของเงินกู้ไร้ดอกเบี้ยและเงินสนับสนุน ผู้วิจัยจึงเลือกใช้อัตราคิดลด 5.1% ซึ่งเป็นอัตราผลตอบแทนพันธบัตรรัฐบาลอายุ 7 ปี ในช่วงเวลาตั้งแต่เริ่มกิจการในปี 2547 อ้างอิงจากเว็บไซต์ธนาคารแห่งประเทศไทย (www.bot.or.th) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4: การคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

ผลลัพธ์ (Outcome)	Impact	Calculating Social Return						
คำอธิบาย		Discount rate (%)	5.1 %					
“อธิบายความเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร”	”คำนวณเวลา ตัวแทนทางการเงิน ลบด้วยกรณีไม่มี และ สัดส่วนความเป็นผลกระทบ (Attribution)	ปี 2547 (หลังดำเนินกิจการ)	ปี 2548	ปี 2549	ปี 2550	ปี 2551	ปี 2552	ปี 2553
รายได้เพิ่มขึ้นจากการสามารถจับปูได้ในปริมาณเพิ่มขึ้นและขนาดใหญ่ขึ้น	9,919,640 บาท	1,256,640	1,448,280	1,757,120	1,728,000	1,612,800	1,310,400	806,400
ต้นทุนค่าใช้จ่ายในการทำประมงลดลง								
- ส่วนลดต้นทุนน้ำมัน								
	509,038 บาท	51,173	68,243	88,792	87,464	93,920	69,167	50,278
- ส่วนลดต้นทุนลอบ	85,500 บาท	22,500	0	25,500	1,500	24,000	0	12,000
ลดภาระหนี้สินครัวเรือน	510,000 บาท	75,000	75,000	85,000	90,000	80,000	65,000	40,000
สวัสดิการภาคประชาชนด้วยเงินออม	0 บาท	0	0	0	0	0	0	0
มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการสามารถจับปู ซึ่งทำการอธิบายข้างบนแล้ว	26,722,980 บาท	3,769,920	4,103,460	4,161,600	3,672,000	3,672,200	3,672,000	3,672,000
มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการแกะเนื้อปูเป็นอาชีพเสริม	151,200 บาท	21,600	21,600	21,600	21,600	21,600	21,600	21,600
ลดความจำเป็นที่จะต้องออกไปหางานทำภายนอกถิ่นที่อยู่อาศัย	2,142,000 บาท	306,000	306,000	306,000	306,000	306,000	306,000	306,000
ลดงบประมาณในการช่วยเหลือจากทางภาครัฐในการนำโครงการอื่นๆ มาดำเนินการ	571,429 บาท	0	142,857	0	357,143	0	0	71,429
เพิ่มมูลค่าและผลผลิตการส่งออกปูไปต่างประเทศ และรักษาฐานการผลิตภายในประเทศอย่างยั่งยืน	21,193,570 บาท	2,943,975	2,737,578	2,361,603	3,483,461	3,273,573	3,432,143	2,961,237
รวม Total	61,805,356 บาท	8,446,809	8,903,018	8,807,215	9,747,168	9,083,893	8,876,310	7,940,943
Present Value (DCR = 5.1%)		8,446,809	8,470,997	7,973,209	8,395,959	7,444,939	6,921,797	5,891,906
Total Present Value		รวม present value ทุกปี						53,545,616.14
เงินลงทุนทั้งหมด (บาท)								895,148
Net Present Value (บาท)								52,650,468.00
Social Return (มูลค่าที่ได้ / ต้นทุน (บาท))								58.82 : 1

โดยจากการคำนวณ สรุปได้ว่า มูลค่าของผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการมีธนาคารปู อยู่ที่ 52,650,468 บาท มีต้นทุนที่เกิดขึ้น 895,148 บาท คิดเป็นอัตราผลตอบแทนทางสังคม 58.82 บาทต่อการลงทุน 1 บาท (58.82 : 1)

ตารางที่ 5: ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของธนาคารปูปี 2547-2553 (Crab Bank's SROI)

มูลค่า	มูลค่าทางการเงินของผลกระทบ
มูลค่าปัจจุบันของธนาคารปู (บาท)	52,650,468
เงินลงทุนทางสังคมเริ่มต้น(บาท)	895,148
อัตราผลตอบแทนทางสังคม (มูลค่า : ต้นทุน)	58.82 : 1

นอกจากนี้ ผู้วิจัยทำการสรุปให้เห็นถึงมูลค่าทั้ง 3 อย่างตามวิธีการ SROI ของมูลนิธิ Robert Enterprise Development Fund : REDF) ได้แก่ มูลค่าทางธุรกิจ (Enterprise Value) มูลค่าทางสังคม (Social Purpose Value) และมูลค่าผสม (Blended Value) รวมถึงอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนของทั้ง 3 มูลค่าไปพร้อมกันด้วย

ตารางที่ 6: การคำนวณหามูลค่าผสม (Blended Value) ตามวิธีการ SROI ของมูลนิธิ REDF

มูลค่า	มูลค่าทางการเงินของผลกระทบ
เงินลงทุนทางธุรกิจ (บาท)	100,000
เงินลงทุนทางสังคม (บาท)	895,148
มูลค่าทางธุรกิจ (บาท)	142,824*
มูลค่าทางสังคม (บาท)	52,650,468
มูลค่าผสม (บาท)	52,793,292
อัตราผลตอบแทนของมูลค่าทางธุรกิจ	1.428 : 1
อัตราผลตอบแทนของมูลค่าทางสังคม*	58.82 : 1
อัตราผลตอบแทนของมูลค่าผสม**	58.98 : 1

* มูลค่าทางธุรกิจจากการคำนวณตามบัญชีรายรับรายจ่ายปกติของธนาคารปู

** อัตราผลตอบแทนของมูลค่าผสมคิดจาก มูลค่าผสมหารด้วยเงินลงทุนทางสังคม ซึ่งในต้นทุนนี้ได้รวมเงินลงทุนทางธุรกิจเรียบร้อยแล้ว

จากเครื่องมือ SROI สามารถทำให้ทราบมูลค่าของผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นจากธนาคารปูตลอดระยะเวลาการดำเนินการทั้งสิ้น 7 ปี (2547-2553) โดยมีมูลค่าทางสังคมทั้งสิ้น 52,650,468 บาท และคิดเป็นอัตราผลตอบแทนทางสังคมที่เกิดขึ้น 58.82 บาทต่อการลงทุน 1 บาท (58.82 : 1) อย่างไรก็ตาม วิธีการ SROI ของมูลนิธิ REDF จำเป็นต้องคำนึงถึงมูลค่าทางธุรกิจ (Enterprise Value) และมูลค่าผสม ซึ่งเกิดจากการรวมกันของมูลค่าทั้งสอง ถึงจะถือเป็นการคิด SROI ที่เสร็จสมบูรณ์ โดยจากการคำนวณมูลค่าทางธุรกิจของธนาคารปูมีมูลค่า 142,824 บาท จากเงินลงทุน 100,000 บาท คิดเป็นอัตราผลตอบแทน 1.428 : 1 และมูลค่าผสมจะมีมูลค่า 52,793,292 บาท คิดเป็นอัตราผลตอบแทนมูลค่าทางสังคมทั้งหมด (มูลค่าผสม) 58.98 : 1 หรือก็คือ การลงทุนในธนาคารปู 1 บาทจะให้ผลตอบแทนเป็นมูลค่าทางสังคมถึง 58.98 บาท

อภิปรายผลและสรุปผลการศึกษา

1) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการอธิบายผลตอบแทนทางสังคม

ธนาคารปูมีลักษณะของกิจการเพื่อสังคมที่ควรใช้ SROI ในการประเมินมูลค่า ตามการนิยามลักษณะของ Olsen & Nicholls. (2005) ควรมีอย่างน้อย 3 ลักษณะ คือ 1) มีขั้นตอนการพัฒนาองค์กร 2) มีการรับเงินอุดหนุนการทำงานเพื่อจุดประสงค์ทางด้านสังคม และ 3) เต็มใจแบ่งแยกรายได้และค่าจ่ายทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อม ออกจากรายได้และค่าใช้จ่ายทางการเงิน (ทางบัญชี) ซึ่งได้ทำการทดสอบในงานวิจัยนี้ โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการอธิบายผลการประกอบการตาม SROI ที่ได้จากการทดสอบผ่านกรณีศึกษา 4 ปัจจัย ดังนี้

ปัจจัย “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย” : จำเป็นต้องวิเคราะห์ด้วยการคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญเป็นอันดับแรก เพื่อกำหนดขอบเขต ว่าจะมีโอกาสที่จะเกิดผลกระทบอะไรบ้างที่สอดคล้องกันในมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละราย

ปัจจัย “สิ่งที่ถูกวิเคราะห์” : จาก “โซ่มูลค่าผลกระทบ” (Impact Value Chain) จำเป็นต้องเข้าใจถึงความเป็นมาเป็นไปของกิจการ และทราบว่าอะไรคือปัจจัยนำเข้า นำไปสู่กิจกรรมอะไร และผลที่ได้รับคืออะไร สิ่งที่เพิ่มเติมจากกระบวนการประเมินผลทางธุรกิจ คือ ผลลัพธ์ ซึ่งหมายถึงผลที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากผลที่ได้รับจากกระบวนการทำงาน และผลกระทบ (Impact) ซึ่งหมายถึง ความแตกต่างระหว่างผลลัพธ์สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ต้องการได้รับจากกิจการเพื่อสังคม กับผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นหากไม่มีกิจการเพื่อสังคม

ปัจจัย “ตัวชี้วัดและตัวแทนมูลค่า” : ในส่วนนี้จะมีผลส่งต่อไปยังการเก็บข้อมูลตัวเลขทางเศรษฐศาสตร์ที่สะท้อนออกมาเป็นมูลค่าทางการเงินของ “สิ่งที่ถูกวิเคราะห์” ซึ่งเกิดขึ้นจริง และสามารถตีเป็นมูลค่าได้ เช่น ปัจจัยนำเข้าของกิจการธนาคารปู คือ กระชัง ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น เป็นต้นทุนที่ไม่ได้เป็นค่าใช้จ่ายของกิจการ แต่อย่างไรก็ตาม ก็ถือว่าเป็นต้นทุนที่ต้องคิดรวมเป็นมูลค่าทางการเงินในส่วนปัจจัยนำเข้าด้วย เป็นต้น

ปัจจัย “ผู้วิเคราะห์” : เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน การทำความเข้าใจในส่วนของผู้วิเคราะห์จำเป็นต้องให้ความสำคัญอย่างมาก นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องอธิบายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ให้ข้อมูลเข้าใจในแนวทางด้วย

มูลค่าที่คำนวณออกมาจากการอธิบายผลตอบแทนทางสังคมเป็นมูลค่าที่สูงกว่ามูลค่าทางธุรกิจอยู่หลายเท่า เนื่องจากการคำนวณในแง่ของคุณภาพที่มีความเป็นไปได้ว่าจะเกิดขึ้นและส่งผลกระทบในวงกว้างแบบทวีคูณ ซึ่งขึ้นอยู่กับการพิจารณาตรวจสอบถึงสิ่งที่เป็นที่มาที่ไปของตัวเลข ดังนั้นในทางปฏิบัติ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงสำหรับผู้ที่จะใช้เครื่องมือนี้ก็คือ การประเมินการตัวเลขของผู้วิเคราะห์จะต้องมีลักษณะเป็นการประเมินแบบอนุรักษ์นิยม (Conservative) คือ ลดความเสี่ยงที่จะทำให้เกิดมูลค่าที่มากเกินความเป็นจริง

2) ความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องมือ SROI กับแนวคิดผู้ประกอบการทางสังคม

จากกรณีศึกษา SROI สามารถแสดงภาพรวมของการประเมินมูลค่าผลการดำเนินการของกิจการธนาคารปู ให้ทราบและดึงดูดความสนใจสำหรับผู้สนับสนุน หรือผู้สนใจที่จะร่วมลงทุนกับกิจการเพื่อสังคมลักษณะนี้ ดังนั้น การวิเคราะห์ผลตอบแทนที่เกิดจากกิจการธนาคารปู ไม่ควรที่จะวิเคราะห์เฉพาะผลกำไรทางการเงิน เพราะจะทำให้ลดความน่าสนใจในการประกอบกิจการ การคำนวณมูลค่าผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจะช่วยให้ลดภาพดังกล่าวลง และกระตุ้นให้เกิดการพิจารณาสนับสนุน หรือลงทุนกับกิจการ จากผลดังกล่าวทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ในแง่ประโยชน์และข้อจำกัดของ SROI ที่มีให้ต่อกิจการเพื่อสังคม โดยอ้างอิงจาก Context International Cooperation (2006) ดังนี้

ประโยชน์ พบว่า สามารถช่วยให้ระบุถึงผลกระทบทางสังคมจากกระบวนการทำงาน ระบบการบริหารจัดการ สามารถวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นของการเปลี่ยนแปลงในกลยุทธ์ที่มีผลต่อผลกระทบเหล่านั้นด้วยการใช้ตัวชี้วัดที่ถูกตีเป็นมูลค่าทางการเงิน ตั้งแต่ปัจจัยนำเข้า กิจกรรม ผลที่ได้รับ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นและผลกระทบ เปลี่ยนความเข้าใจว่าเงินทุนให้เปล่าหรือหนี้ สำหรับกิจการนั้นเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง มากกว่าการอุดหนุนช่วยเหลือ กิจการเพื่อสังคมสามารถแสดงให้กับนักลงทุนว่าต้องมีผลตอบแทนจากการลงทุนกลับมา และช่วยให้การสื่อสารมีความเป็นสากลมากขึ้นสำหรับการอธิบายมูลค่าทางสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจแก่ผู้ให้ทุน นักลงทุน ผู้ดำเนินการ รวมไปถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ตลอดจนการสื่อสารให้เกิดการประสานงานภายในกิจการระหว่างผู้มีส่วน

เกี่ยวข้องเพื่อรักษาเครือข่ายในการดำเนินการที่ส่งผลกระทบทางสังคม และยังสามารถออมค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่ไม่จำเป็นซึ่งเกิดขึ้นจากผลของการดำเนินกิจกรรมขององค์กรอย่างในกรณีศึกษา คือ การลดต้นทุนน้ำมันเรือ การลดต้นทุนลอบ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วหากสามารถยืนยันตัวเลขให้น่าเชื่อถือในวงกว้าง จะสามารถสนับสนุนให้เกิดนโยบายที่ตระหนักถึงความสำคัญของมูลค่าทางสังคมขึ้น

ข้อจำกัด เป็นเหตุให้ยังมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนที่คำนวณออกมาได้อยู่เป็นประจำ โดยเริ่มจากการการคัดเลือกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ ถึงแม้จะมีการวิเคราะห์ถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สามารถบ่งบอกถึงผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ไม่มีงานวิจัยใดที่บอกถึงความพอเพียงของจำนวนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือความเกี่ยวโยงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่าควรจะมีความเกี่ยวโยงกันในระดับไหนที่จะใช้ในการประยุกต์เครื่องมือ SROI นอกจากนี้ ยังขาดตัวชี้วัดที่ชัดเจนสำหรับความสำเร็จที่เกิดขึ้นโดยกิจการเนื่องจากต้องสร้างตัวชี้วัดให้ใหม่ทั้งหมด รวมไปถึงมูลค่าทางการเงินของผลกระทบที่นำมาพิสูจน์ เป็นการสร้างสมมติฐานขึ้นมารองรับทั้งนั้น เพราะไม่มีแนวทางหรือการเปรียบเทียบในการพิจารณามาก่อน นอกจากนี้ ข้อจำกัดของข้อมูลที่ต้องการซึ่งจำเป็นในการสร้างผลลัพธ์ของกิจการ รวมไปถึงสภาพปกติที่จะต้องเข้าใจว่าจะเกิดอะไรขึ้นบ้าง หากไม่มีองค์กรหรือกิจการเพื่อสังคมดำเนินการอยู่สุดท้าย ในการวิเคราะห์ SROI ดูเหมือนจะเป็นพื้นฐานของสมมติฐานว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะไปในทางเดียวกันตามลำดับและการคาดการณ์ อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงจะซับซ้อนและไม่เรียงตามลำดับ ทำให้การคาดการณ์ผลลัพธ์และการตัดสินใจต่างๆ เป็นเพียงการมองภาพอย่างกว้างเท่านั้น จำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการประยุกต์ใช้ ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่เหมาะสำหรับผู้ประกอบการในกิจการเพื่อสังคมขนาดเล็ก เพราะยากต่อการประยุกต์ใช้ด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะ

หากต้องการลงทุนในกิจการเพื่อสังคม หรือกิจการแสวงหากำไรที่มีกิจกรรมเพื่อสังคม ควรตรวจสอบลักษณะและเป้าหมายของกิจการนั้นให้แน่ชัดว่าเป็นกิจการเพื่อสังคมจริง หรือมีกิจกรรมเพื่อสังคมที่เกิดประโยชน์จริง ตรงตามความต้องการของนักลงทุนและควรดูข้อมูลการดำเนินงานทั้งทางการเงิน และกิจกรรมทางสังคม พิจารณาประกอบการลงทุน เช่น พิจารณาว่ากิจการสามารถพึ่งพาตนเองได้หรือไม่ การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพหรือไม่ ส่วนกิจกรรมด้านสังคม ควรพิจารณาว่ากิจการได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ การวัดค่าประเมินผลต่างๆ มีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด

ข้อจำกัดของการศึกษาและข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก โดยมีข้อมูลเชิงปริมาณประกอบในการทดสอบเครื่องมือการประเมินผลการปฏิบัติงานและการประเมินมูลค่าทางสังคม มีวิธีการวิจัยแบบอุปนัย (Inductive) ในกรณีศึกษาเชิงเดี่ยว (Case Study) ซึ่งมีข้อดีในการเข้าถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในบริบทของการวิจัย แต่ไม่สามารถทำการขยายผลในวงกว้าง (Generalize) เพราะมีการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของการวิจัยในขณะที่การวิจัยดำเนินการอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ผู้วิจัยเสนอว่า หากมีผู้สนใจทำการวิจัยต่อยอดจากการศึกษาครั้งนี้ โดยต้องการขยายผลออกไป ควรใช้วิธีการวิจัยอื่นๆ หรือปรับกลยุทธ์ในการวิจัยให้มีลักษณะของการเปรียบเทียบเพิ่มเติม ซึ่งขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของผู้วิจัย เช่น ทุนทรัพย์ หรือระยะเวลาในการทำวิจัย

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

อัญญา ขันธวิทย์. (2551). *ผลตอบแทนจากการลงทุนในหุ้นสามัญเมื่อพิจารณาประเด็นสังคมและสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาจากการลงทุนของกองทุนรวมภายใต้หลักศาสนาอิสลาม*. รายงานวิจัย. คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ

หนังสือภาษาต่างประเทศ

Alter, K. 2007, *Social Enterprise Typology*, [Online]. from http://www.virtueventures.com/setypology, pp 87.

Brooks, A.2008,*Social entrepreneurship: a modern approach to social value creation*, Pearson Education Inc.

Context, international cooperation. 2010, *Social Return On Investment : A practical guide for the development cooperation sector*, Context, international cooperation, Utrecht.

Drucker P.1985, *Innovation and Entrepreneurship*, Harper & Row Publishers, New York.

Jean-Baptiste Say.1803, *A Treatise on Political Economy*, Paris.

Joseph A. Schumpeter.1939, *Business Cycles*, Porcupine Press, Philadelphia.

New Economics Foundation.2004, Social Return on *Investment Analysis : Valuing What Matters*, London, United Kingdom.

Olsen.S. & Lingane. A. 2003, *Social Return on Investment : Standard Guidelines*, Working Paper Series, Center for Responsible Business, UC Berkeley.

Olsen,S. & Nicholls, J., 2005, *A framework for approaches to SROI analysis*, Berkeley, University of California.

Sahlman, W.A.1996, *Some thoughts on business plans*, In W.A. Sahlman, H. Stevenson, M.J. Roberts, & A.V. Bhide (Eds), The entrepreneurial venture (pp. 138–176). Boston: Harvard Business School Press.

Scholten, P., Nicholls, J., Olsen, S. & Galimidi, B. 2006, *Social return on investment ; a guide to SROI analysis*. .Amstelveen, Lenthe publishers.

Wei-Skillern,J.C., Austin, J.E., Leonard, H.B. and Stevenson, H.H. 2007, *Entrepreneurship in the Social Sector*, Thousand Oaks, CA, Sage Publication.

บทความภาษาต่างประเทศ

Dees, G. 1998a, ' The Meaning of ' Social Entrepreneurship'. *Kauffman Foundation*: pp 1-5.

Dees, G. 1998b, 'Enterprising Nonprofits', *Harvard Business Review* 76(1): 54-56.

Stevenson, H.1985, 'The heart of entrepreneurship', *Harvard Business Review* , March-April, pp.185-208.

Thitiphorn Suppanirun. 2007, 'Crab Bank', *In : Proceedings of the Regional Seminar on Integrated Coastal Resources Management in Southeast Asia : Lessons Learned through*

the Integrated Coastal Resource Management in Pathew District, Chumphon Province (ICRM-PD). Traning Departmentm Southeast Asian Fisheries Development Center, Bangkok,Thailand, TD/RP/108, LBCFM-PD No.49; 121-125